

KNOWLEDGE – International Journal

Vol. 22.6

Vrnjacka Banja, Serbia, March, 2018

UDK 37

**INTERNATIONAL
JOURNAL**

ISSN 2545 - 4439

ISSN 1857 - 923X

Institute of Knowledge Management

KNOWLEDGE

Scientific papers

HUMANITIES

Vol. 22.6

KIJ

Vol. 22

No. 6

pp. 1455 - 1894

Skopje 2018

Global Impact & Quality Factor 1.322 (2016) <http://globalimpactfactor.com/knowledge-international-journal/>

KNOWLEDGE

KNOWLEDGE - INTERNATIONAL JOURNAL
SCIENTIFIC PAPERS
VOL 22.6

Promoted in Vrnjacka Banja, Serbia

16-18.03.2018

KNOWLEDGE – International Journal

Vol. 22.6

Vrnjacka Banja, Serbia, March, 2018

INSTITUTE OF KNOWLEDGE MANAGEMENT

SKOPJE, MACEDONIA

KNOWLEDGE

International Journal Scientific papers Vol. 22.6

EDITORIAL BOARD

Vlado Kambovski PhD, Robert Dimitrovski PhD, Siniša Zarić PhD, Maria Kavdanska PhD, Venelin Terziev PhD, Mirjana Borota – Popovska PhD, Cezar Birzea PhD, Ljubomir Kekenovski PhD, Aleksandar Nikolovski PhD, Ivo Zupanovic, PhD, Savo Ashtalkoski PhD, Svetlana Trajković PhD, Zivota Radosavljević PhD, Lasta Spasovski PhD, Mersad Mujevic PhD, Milenko Dzeletovic PhD, Margarita Koleva PhD, Nonka Mateva PhD, Rositsa Chobanova PhD, Predrag Trajković PhD, Dzulijana Tomovska PhD, Nedzat Koraljić PhD, Nebojsa Pavlović PhD, Nikolina Ognenska PhD, Lisen Bashkurti PhD, Trajce Dojcinovski PhD, Jana Merdzanova PhD, Zoran Srzentić PhD, Nikolai Sashkov Cankov PhD, Marija Kostic PhD

Print: GRAFOPROM – Bitola

Editor: IKM – Skopje

For editor

Robert Dimitrovski, PhD

KNOWLEDGE

International Journal Scientific Papers Vol. 22.6

ISSN 1857-923X for e - version

ISSN 2545-4439 for printed version

SCIENTIFIC COMMITTEE

President: Academician Prof. Vlado Kambovski, PhD

Vice president: Prof. Robert Dimitrovski PhD, Institute of Knowledge Management - Skopje (Macedonia)

Members:

- Prof. Aleksandar Nikolovski PhD, FON University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Aleksandar Korablev PhD, Dean, Faculty for economy and management, Saint Petersburg State Forest Technical University, Saint Petersburg (Russian Federation)
- Prof. Azra Adjajlic – Dedovic PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Antoanela Hristova PhD, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)
- Prof. Anita Trajkovska PhD, Rochester University (USA)
- Prof. Anka Trajkovska-Petkoska PhD, UKLO, Faculty of technology and technical sciences, Bitola (Macedonia)
- Prof. Alisabri Sabani PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Ahmad Zakeri PhD, University of Wolver Hampton, (United Kingdom)
- Prof. Ana Dzumalieva PhD, South-West University “Neofit Rilski”, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Branko Sotirov PhD, University of Rousse, Rousse (Bulgaria)
- Prof. Branko Boshkovic, PhD, College of Sports and Health, Belgrade (Serbia)
- Prof. Branimir Kampl PhD, Institute SANO, Zagreb (Croatia)
- Prof. Baki Koleci PhD, University Hadzi Zeka, Peja (Kosovo)
- Prof. Branislav Simonovic PhD, Faculty of Law, Kragujevac (Serbia)
- Prof. Bistra Angelovska, Faculty of Medicine, University “Goce Delcev”, Shtip (Macedonia)
- Prof. Cezar Birzea, PhD, National School for Political and Administrative Studies, Bucharest (Romania)
- Prof. Cvetko Andreevski, Dean, Faculty of Tourism, UKLO, Bitola (Macedonia)
- Prof. Drago Cvijanovic, PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, University of Kragujevac, Vrnjacka Banja (Serbia)
- Prof. Dusan Ristic, PhD Emeritus, College of professional studies in Management and Business Communication, Novi Sad (Serbia)
- Prof. Dimitar Radev, PhD, Rector, University of Telecommunications and Post, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Daniela Todorova PhD, Rector of “Todor Kableshkov” University of Transport, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Dragan Kokovic PhD, University of Novi Sad, Novi Sad (Serbia)
- Prof. Dragan Marinkovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)
- Prof. Daniela Ivanova Popova PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Dzulijana Tomovska, PhD, Dean, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (Macedonia)
- Prof. Evgenia Penkova-Pantaleeva PhD, UNWE -Sofia (Bulgaria)
- Prof. Emilija Djikić Jovanović, PhD, High School of Arts and Technology, Leskovac (Serbia)
- Prof. Erzika Antic PhD, High medicine school for professional studies “Hipokrat”,

- Bujanovac (Serbia)
- Prof. Georgi Georgiev PhD, National Military University “Vasil Levski”, Veliko Trnovo (Bulgaria)
 - Prof. Helmut Shramke PhD, former Head of the University of Vienna Reform Group (Austria)
 - Prof. Hristina Georgieva Yancheva, PhD, Rector, Agricultural University, Plovdiv (Bulgaria)
 - Prof. Hristo Beloev PhD, Bulgarian Academy of Science, Rector of the University of Rousse (Bulgaria)
 - Prof. Izet Zeqiri, PhD, Academic, SEEU, Tetovo (Macedonia)
 - Prof. Ivan Marchevski, PhD, Rector, D.A. Tsenov Academy of Economics, Svishtov (Bulgaria)
 - Doc. Igor Stubelj, PhD, PhD, Faculty of Management, Primorska University, Koper (Slovenia)
 - Prof. Ivan Petkov PhD, Rector, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)
 - Prof. Isa Spahiu PhD, AAB University, Prishtina (Kosovo)
 - Prof. Ivana Jelik PhD, University of Podgorica, Faculty of Law, Podgorica (Montenegro)
 - Prof. Islam Hasani PhD, Kingston University (Bahrein)
 - Prof. Jova Ateljevic PhD, Faculty of Economy, University of Banja Luka, (Bosnia & Herzegovina)
 - Prof. Jove Kekenovski PhD, Faculty of Tourism, UKLO , Bitola (Macedonia)
 - Prof. Jonko Kunchev PhD, University „Cernorizec Hrabar“ - Varna (Bulgaria)
 - Prof. Jelena Stojanovic PhD, High medicine school for professional studies “Hipokrat”, Bujanovac (Serbia)
 - Prof Karl Schopf, PhD, Akademie fur wissenschaftliche forchung und studium, Wien (Austria)
 - Prof. Katerina Belichovska, PhD, Faculty of Agricultural Sciences, UKIM, Skopje (Macedonia)
 - Prof. Krasimir Petkov, PhD, National Sports Academy “Vassil Levski”, Sofia (Bulgaria)
 - Prof. Kamal Al-Nakib PhD, College of Business Administration Department, Kingdom University (Bahrain)
 - Prof. Lidija Tozi PhD, Faculty of Pharmacy, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)
 - Prof. Laste Spasovski PhD, Vocational and educational centre, Skopje (Macedonia)
 - Prof. Lujza Grueva, PhD, Faculty of Medical Sciences, UKIM, Skopje (Macedonia)
 - Prof. Lisen Bashkurti PhD, Global Vice President of Sun Moon University (Albania)
 - Prof. Lence Mircevska PhD, High Medicine School, Bitola, (Macedonia)
 - Prof. Ljubomir Kekenovski PhD, Faculty of Economisc, UKIM, Skope (Macedonia)
 - Prof. Ljupce Kocovski PhD, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (Macedonia)
 - Prof. Marusya Lyubcheva PhD, University “Prof. Asen Zlatarov”, Member of the European Parliament, Burgas (Bulgaria)
 - Prof. Maria Kavdanska PhD, Faculty of Pedagogy, South-West University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
 - Prof. Maja Lubenova Cholakova PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
 - Prof. Mirjana Borota-Popovska, PhD, Centre for Management and Human Resource Development, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (Macedonia)
 - Prof. Mihail Garevski, PhD, Institute of Earthquake Engineering and Engineering Seismology, Skopje (Macedonia)

-
- Prof. Misho Hristovski PhD, Faculty of Veterinary Medicine, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)
 - Prof. Mitko Kotochevski, PhD, Faculty of Philosophy, UKIM, Skopje (Macedonia)
 - Prof. Milan Radosavljevic PhD, Dean, Faculty of strategic and operational management, Union University, Belgrade (Serbia)
 - Prof. Marija Topuzovska-Latkovic, PhD, Centre for Management and Human Resource Development, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (Macedonia)
 - Prof. Marija Knezevic PhD, Academic, Banja Luka, (Bosnia and Herzegovina)
 - Prof. Margarita Koleva, PhD, Faculty of Pedagogy, University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
 - Prof. Margarita Bogdanova PhD, D.A.Tsenov Academy of Economics, Svishtov (Bulgaria)
 - Prof. Mahmut Chelik PhD, Faculty of Philology, University “Goce Delchev”, Shtip (Macedonia)
 - Prof. Marija Mandaric PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, University of Kragujevac, Vrnjacka Banja (Serbia)
 - Prof. Mustafa Kacar PhD, Euro College, Istanbul (Turkey)
 - Prof. Marina Simin PhD, College of professional studies in Management and Business Communication, Sremski Karlovci (Serbia)
 - Prof. Miladin Kalinic, College of professional studies in Management and Business Communication, Sremski Karlovci (Serbia)
 - Prof. Mitre Stojanovski PhD, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (Macedonia)
 - Prof. Miodrag Smelcerovic PhD, High Technological and Artistic Vocational School, Leskovac (Serbia)
 - Prof. Nenad Taneski PhD, Military Academy “Mihailo Apostolski”, Skopje (Macedonia)
 - Prof. Nevenka Tatkovic PhD, Juraj Dobrila University of Pula, Pula (Croatia)
 - Prof. Natalija Kirejenko PhD, Faculty For economic and Business, Institute of Entrepreneurial Activity, Minsk (Belarus)
 - Prof. Nikolay Georgiev PhD, “Todor Kableshkov” University of Transport, Sofia (Bulgaria)
 - Prof. Nikolina Ognenska PhD, Faculty of Music, SEU - Blagoevgrad (Bulgaria)
 - Prof. Nedzat Korajlic PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
 - Prof. Nishad M. Navaz PhD, Kingdom University (India)
 - Prof. Oliver Iliev PhD, Faculty of Communication and IT, FON University, Skopje (Macedonia)
 - Prof. Oliver Dimitrijevic PhD, High medicine school for professional studies “Hipokrat”, Bujanovac (Serbia)
 - Prof. Paul Sergius Koku, PhD, Florida State University, Florida (USA)
 - Prof. Primoz Dolenc, PhD, Faculty of Management, Primorska University, Koper (Slovenia)
 - Prof. Predrag Trajkovic PhD, JMPNT, Vranje (Serbia)
 - Prof. Petar Kolev PhD, “Todor Kableshkov” University of Transport, Sofia (Bulgaria)
 - Prof. Pere Tumbas PhD, Faculty of Economics, University of Novi Sad, Subotica (Serbia)
 - Prof. Rade Ratkovic PhD, Faculty of Business and Tourism, Budva (Montenegro)
 - Prof. Rositsa Chobanova PhD, University of Telecommunications and Posts, Sofia (Bulgaria)
 - Prof. Rumen Valcovski PhD, Imunolab Sofia (Bulgaria)
 - Prof. Rumen Stefanov PhD, Dean, Faculty of public health, Medical University of Plovdiv (Bulgaria)
 - Prof. Sinisa Zaric, PhD, Faculty of Economics, University of Belgrade, Belgrade (Serbia)

- Prof. Sasho Korunoski, Rector, UKLO, Bitola (Macedonia)
- Prof. Sashko Plachkov PhD, Faculty of Pedagogy, University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Sofronija Miladinovski, PhD, University Hadzi Zeka, Peja (Kosovo)
- Prof. Sreten Miladinovski, PhD, Dean, Faculty of Law, MIT University (Skopje)
- Prof. Snezhana Lazarevic, PhD, College of Sports and Health, Belgrade (Serbia)
- Prof. Stojan Ivanov PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Svetlana Trajkovic PhD, High School of applied professional studies, Vranje (Serbia)
- Prof. Snezana Stoilova, PhD, High Medicine School, Bitola, (Macedonia)
- Prof. Stojna Ristevska PhD, High Medicine School, Bitola, (Macedonia)
- Prof. Suzana Pavlovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)
- Prof. Saad Motahir PhD, High School of Technology, Fez (Morocco)
- Prof. Sandra Zivanovic, PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, University of Kragujevac, Vrnjacka Banja (Serbia)
- Prof. Trayan Popkochev PhD, Dean, Faculty of Pedagogy, South-West University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Todor Krystevich, Vice Rector, D.A. Tsenov Academy of Economics, Svishtov (Bulgaria)
- Doc. Tatyana Sobolieva PhD, State Higher Education Establishment Vadiym Getman Kiyev National Economic University, Kiyev (Ukraine)
- Prof. Tzako Pantaleev PhD, NBUniversity, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Tosko Krstev PhD, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)
- Prof. Tihomir Domazet PhD, President of the Croatian Institute for Finance and Accounting, Zagreb (Croatia)
- Prof. Venelin Terziev PhD, University of Rousse, Rousse (Bulgaria)
- Prof. Violeta Dimova PhD, Faculty of Philology, University “Goce Delchev”, Shtip (Macedonia)
- Prof. Volodymyr Denysyuk, PhD, Dobrov Center for Scientific and Technological Potential and History studies at the National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine)
- Prof. Valentina Staneva PhD, “Todor Kableshev” University of Transport, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Vladimir Tomošević, PhD dekan, Fakultet za inženjerski menadžment, Univerzitet Union "Nikola Tesla", Beograd, (Srbija)
- Prof. Vladimir Lazarov PhD, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)
- Prof. Vasil Zecev PhD, College of tourism, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Venus Del Rosario PhD, Arab Open University (Philippines)
- Prof. Yuri Doroshenko PhD, Dean, Faculty of Economics and Management, Belgorod (Russian Federation)
- Prof. Zlatko Pejkov, PhD, Faculty of Agricultural Sciences, UKIM, Skopje (Macedonia)
- Prof. Zivota Radosavljevic PhD, Dean, Faculty FORCUP, Union University, Belgrade (Serbia)
- Prof. Zoja Katru PhD, Prorector, Euro College, Istanbul (Turkey)
- Prof. Zorka Jugovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)

ORGANIZING COMMITTEE

- Robert Dimitrovski PhD, Institute of Knowledge Management, Skopje (Macedonia)
- Venelin Terziev PhD, University of Rousse, Rousse (Bulgaria)
- Maria Kavdanska PhD, Faculty of Pedagogy, South West University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Sinisa Zaric, PhD, Faculty of Economics, University of Belgrade, Belgrade (Serbia)
- Snežana Milićević PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, University of Kragujevac, Vrnjačka Banja (Serbia)
- Evdokia Petkova, South West University “Neofit Rilski”, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Marios Miltiadou, PhD, Aristotle University of Thessaloniki, Thessaloniki (Greece)
- Azra Adjajlic – Dedovic PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
- Misho Hristovski PhD, Faculty of Veterinary Medicine, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)
- Branko Boskovic PhD, College of Sports and Health, Belgrade (Bulgaria)
- Ana Dzumalieva PhD, South-West University “Neofit Rilski”, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Georgi Georgiev PhD, National Military University “Vasil Levski”, Veliko Tarnovo (Bulgaria)
- Isa Spahiu PhD, International Balkan University, Skopje (Macedonia)
- Hatidza Berisha, Military Academy, University of Defense, Belgrade (Serbia)
- Violeta Dimova, PhD, University “Goce Delcev”, Stip (Macedonia)
- Mirjana Borota – Popovska, Centre for Management and Human Resource Development, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (Macedonia)
- Izet Zeqiri, PhD, South East European University, Tetovo (Skopje)
- Ekaterina Arabska, PhD, Vasil Levski National Military University, Veliko Tarnovo (Bulgaria)
- Rumen Valcovski PhD, Imunolab, Sofia (Bulgaria)
- Miladin Kalinic, College of professional studies in Management and Business Communication, Sremski Karlovci (Serbia)

Contents

EARLY FOREIGN LANGUAGE LEARNING – METHODOLOGY ASPECTS	1473
Veselin Chantov.....	1473
EFFECTIVENESS OF THE PERFORMANCE OF NATIVE LANGUAGE TEACHER'S SPEECH BEHAVIOR AS AN EXPERT EVALUATOR OF STUDENTS' WRITTEN TEXTS.....	1479
Snezhanka Dobрева	1479
LITERARY TEXT AND ITS IMPLICATIONS IN TEACHING LANGUAGES	1485
Violeta Dimova.....	1485
Snezana Kirova.....	1485
Dragana Kuzmanovska	1485
STRUCTURAL-SEMANTIC NOUN MODELING IN THE GERMAN AND ALBANIAN LANGUAGE	1489
Alida Emini.....	1489
Arben Djemaili.....	1489
GRAMMATICAL EVIDENTIALITY IN MACEDONIAN AND BULGARIAN LANGUAGE LEARNING AS A SECOND/FOREIGN LANGUAGE.....	1497
Igor Stanojoski	1497
CHARACTERISTICS OF MIHAIL RENDZOV'S POETRY	1503
Violeta Martinovska.....	1503
THE ROLE OF INPUT IN THE TEACHING OF GRAMMAR IN SECOND LANGUAGE ACQUISITION.....	1507
Violeta Nikolovska	1507
KRASHEN'S THEORY OF SECOND LANGUAGE ACQUISITION.....	1511
Vesna Koceva	1511
ANDRIC'S AND SELIMOVIC'S COMPREHENSION OF ARTS.....	1519
Kemal Džemić	1519
Ahmet Bihorac	1519
Alisa Džemić.....	1519
CONTRASTIVE ANALYSIS OF FAIRY-TALE ELEMENTS IN THE WORKS OF HRISTO PETRESKI AND MARKO CEPENKOV	1525
Jovanka Denkova	1525
Natasa Dimitrova	1525
MODALITY MARKERS IN THE SPEECH ACTS OF ASSURANCE IN ENGLISH AND BULGARIAN SPOKEN DISCOURSE	1533
Deyana Peneva.....	1533
ALHAMYADO LITERATURE IN SANDZAK	1539
Ahmet Bihorac	1539
Kemal Džemić	1539
Alisa Džemić.....	1539
THE LANGUAGE OF THE DIGITAL AGE	1545
Miroslava Tsvetkova.....	1545
THE NOTION OF ONLINE TEACHING FOR ENGLISH LANGUAGE ACQUISITION.....	1553
Slobodanka Đolić.....	1553
A CONTRASTIVE ANALYSIS OF THE CATEGORY OF GENDER IN ENGLISH AND ALBANIAN NOUNS.....	1559
Edita Kamberi Spahiu	1559

Isa Spahiu.....	1559
THE PERSON FOR A SALIENT FEATURE METONYMY IN ENGLISH AND BULGARIAN MEDIA TEXTS	1563
Aleksandra Aleksandrova	1563
MUSINE AND ALBANIAN LITERATURE	1567
Ermelinda Kashah.....	1567
ENGLISH LANGUAGE KNOWLEDGE COMBINED WITH ICT – KNOWLEDGE WITHOUT BORDERS	1571
Ivana Ćirković-Miladinović.....	1571
Radmila Milovanović.....	1571
Biljana Stojanović.....	1571
THE RECEPTION OF LITERARY WORKS BY MEANS OF MODERN MEDIA.....	1577
Buba Stojanovic	1577
PARALINGUISTIC ELEMENTS OF NON-VERBAL COMMUNICATION	1583
Alica Arnaut.....	1583
Jovana Jokanović	1583
THE DYSTOPIAN SCIENTOCRACY IN BRAVE NEW WORLD BY ALDOUS HUXLEY	1589
Emine Shabani	1589
PHENOMENON OF CHILDHOOD AND THE POWER OF LANGUAGE IN THE NOVEL ALICE IN WONDERLAND BY LEWIS CARROLL.....	1597
Danijela Mišić.....	1597
THE IMAGE OF CHILDHOOD IN THE CHILDREN’S PROSE OF VELKO NEDELKOVSKI	1601
Silvija Apostolovska	1601
Jovanka Denkova	1601
TEENAGERS' SKILLS OF SELF-MONITORING AND SELF-CONTROL WITH REGARD TO OBSERVING LANGUAGE NORMS DURING WRITTEN PRODUCTION IN THE FOREIGN LANGUAGE	1607
Penka Nikolova Avramova	1607
THE PROBLEM “CHILDREN’S SUBCULTURE” AND ITS PLACE IN THE PROCESS OF SOCIALIZATION OF PRESCHOOL CHILDREN	1611
Maria Georgieva	1611
OSMOSIS – A METHOD OF TEACHING STUDENTS IN A BULGARIAN LANGUAGE PREPARATORY COURSE.....	1615
Detelina Mileva.....	1615
Christina Spassova	1615
TURKISH LANGUAGE TEACHING IN MACEDONIA AND BOOKS THAT ARE PUBLISHED	1621
Mahmut Chelik	1621
Zeki Gurel	1621
THE ROLE OF READERS AND RECEPTION THEORY IN POSTMODERN LITERATURE.....	1626
Mirela Bašić.....	1626
ABOUT GENDER IN OUR LANGUAGE.....	1633
Esmeralda Mustafić	1633
RENARRATION OF PRESENT TENSE IN MACEDONIAN LANGUAGE.....	1637
Igor Stanojoski	1637
INTEGRATIVE APPROACH TO DIRECTED ACTIVITIES IN BASICS OF SCIENCE AND ENGLISH LANGUAGE	1641

Irena Golubović-Ilić	1641
Ivana Ćirković-Miladinović	1641
UNIVERSITIES OF THE MOTIVES OF MAN'S TRAGEDY IN THE WORKS OF HUSEIN BASIC	1647
Alisa Džemić	1647
Kemal Džemić	1647
Ahmet Bihorac	1647
IMPACTS OF THE RADIOACTIVITY OF NOMINAL CORE	1653
Tong Fanghua 童芳华,	1653
Yixi Dengzhu 益西邓珠,	1653
TYPES OF DICTIONARIES	1661
Jusuf Mustafai	1661
„THE HOLY MOTHER” FOR SOPRANO AND PIANO (1930) – ONE OF SIGN WORKS OF BULGARIAN COMPOSER-KLAVIER VIRTUOSO DIMITER NENOV	1668
Romeo Smilkov	1669
LOGIC OF ARRANGEMENT OF THE INFORMATION IN THE MUSIC TEXTBOOK FOR THE 7TH GRADE OF THE GENERAL EDUCATION SCHOOL OF BULGARIA	1677
Krasimira Georgieva Fileva – Ruseva	1677
MUSIC, THE CREATION OF AESTHETIC MUSICAL TASTE AT CHILDREN AND THE INFLUENCE OF SPECIFIC FACTORS	1683
Teuta Alimi Selmani	1683
THE MUSICAL PEDAGOGICAL AND THEORETICAL CONCEPTS DEVELOPED BY PROF. ZDRAVKO MANOLOV FOR THE DEVELOPMENT OF THE MUSICAL HEARING EDUCATION IN BULGARIA	1689
Milena Bogdanova	1689
FOR THE INTEREST OF THE 7th- YEAR SCHOOL STUDENTS AT THE BEGINNING OF THE 21st CENTURY TO THE BULGARIAN MUSICAL FOLKLORE.....	1694
Milana Vlahova - Ilkova	1694
MUSICAL AND FOLKLORE ACCENTS IN THE NEW YEAR'S FESTIVE CUSTOM AND RITUAL CYCLE IN DOBRUDZHA	1700
Galya Petrova – Kirkova.....	1700
PRACTICAL AND MOTIVATIONAL ASPECTS OF TRANSITION FROM ONE PART TO TWO PARTS PLAYING IN THE INITIAL YEARS OF STUDYING CLASSICAL GUITAR.....	1709
Anastas Mihaylov	1709
GRAPHIC DESIGN IN THE PERIOD OF SOCIAL REALISM WITHIN THE YUGOSLAV ARTISTIC SPACE (1945-1950)	1713
Ester Milentijevic	1713
Branka Gugolj	1713
RELATION BETWEEN CONTEXTUAL INFORMATION AND THE SUBJECTIVE EXPERIENCE OF THE ARTISTIC PAINTINGS.....	1721
Nejbojsa Milicevic	1721
Ana Jovancevic	1721
ESSENTIALITY OF THE PHENOMENON KIBERSOCIALIZATION AND STUDY OF THE EDUCATIONAL POTENTIAL OF THE MODERN BULGARIAN FAMILY	1727
Elena Dicheva	1727

CHARACTERISTICS OF THE ACTION AND CONSEQUENCE AS FORMING ELEMENTS OF THE CAUSAL CONNECTION.....	1733
Jetmire Zeqiri	1733
STATE OF THE CRITICAL INFRASTRUCTURE OF THE DEFENSE TECHNOLOGY AND INDUSTRY BASE OF THE REPUBLIC OF SERBIA	1739
Hatidza Berisha.....	1739
Edin Garapija	1739
Stanko Bulajic.....	1739
SYSTEMIC THEORY AND DEVELOPMENT OF THE SOCIO-TECHNICAL CONCEPT.....	1749
Venelin Terziev.....	1749
Vanja Banabakova	1749
Margarita Stoilova	1749
CURRENT STATE AND FUTURE PROSPECTS OF SOCIAL SERVICES IN COMMUNITY FOR PEOPLE WITH DISABILITIES IN BULGARIA	1757
Veronika Spasova	1757
RELATION BETWEEN EGO STATES AND TEAM ROLES ON TEACHER’S SAMPLE: CAN DOMINANT EGO STATE PREDICT PREFERRED TEAM ROLE?	1765
Ana Jovancevic	1765
Zorica Markovic.....	1765
CONNECTION BETWEEN PRE-EXAM ANXIETY WITH LOCUS CONTROL AND ACADEMIC ACHIEVEMENTS OF STUDENTS	1771
Zehra Hamidović	1771
LOVE OPPOSITE THE LAW - THE REASON OF DIVORCE ACCORDING TO THE HOLY CANNONS OF THE HOLY ORTHODOX CHURCH	1779
Panche Kjosev.....	1779
SUBJECT OF REPETITION IN THE HOLY QUR'AN.....	1785
Abdulxhemil Nesimi	1785
ESTABLISHMENT OF CONTEMPORARY ORTHODOX CHRISTIAN MISSION ACTIVITIES IN SHANGHAI - TRADITION AND MODERNITY	1791
Sandra Knežević	1791
ETHNOPSYCHOLOGICAL CONSCIENCE –IMPORTANT ELEMENT IN METHODOLOGY OF FIELD RESEARCH IN THE HETEROGENEOUS COMMUNITIES	1799
Sonja Rzoska Jovanovska.....	1799
PERCEPTION OF ETHNIC AND RELIGIOUS IDENTITIES IN A MULTICULTURAL AREA: THE CASE OF TETOVO	1807
Ali Pajaziti	1807
SOME RECOGNITIONS AND APPLICATIONS IN MACEDONIAN MUSLIMS IN RELATION TO HAVING A CHILD.....	1811
Mensur Nuredini	1811
THE PRINCIPLE OF JUSTICE OR THE "KEY STONE" OF THE LAW-MORAL-RELIGION RELATIONSHIP	1819
Mariya Doncheva.....	1819
rites and ceremonies celebrations	1824
Zlatin Marinkov	1824

THE INHIBITION FOR INCEST IN THE MACEDONIAN TRADITIONAL CULTURE (BY THE EXAMPLE OF THE MACEDONIANS WITH ORTHODOX AND MACEDONIANS WITH MUSLIM RELIGION)	1828
Sonja Rizoska Jovanovska	1828
THE MEANING OF TRUTH IN HEIDEGGER'S CRITIQUE OF SUBJECTIVE AESTHETICS.....	1834
Zlatko R. Popovski.....	1834
Vesna Pavlovic.....	1834
SOME MACEDONIAN BELIEFS AND LEGENDS.....	1840
Mensur Nuredini	1840
ETHICAL CONTROVERSIES OF THE BIOTECHNOLOGICAL ENHANCEMENT OF HUMAN BEINGS	1848
Ruzica Petrovic	1848
THE PUBLIC RELATIONS AND THE SPECIAL EVENTS (OPENING OF THE HOTEL HILTON POZNANJ - "HILTON ROCKS").....	1854
Biljana Rajčinova-Nikolova.....	1854
KARL POPPER FALSIFICATION THEORY AS THE DRIVING FORCE OF SCIENTIFIC PROGRES	1862
Violeta Babić	1862
Aleksandra Milosavljević	1862
INNOVATIONS IN FINANCING EDUCATION IN SYSTEM OF DEFENCE.....	1868
Nikola Vidović.....	1868
Hatidža Beriša.....	1868
REPORT ON PROFESSIONAL ORIENTATION	1874
Zehra Hamidović	1874
TECHNIQUES FOR WRITING MASTER THESIS AND DOCTORAL DISSERTATION	1881
Suada A. Džogović	1882
ALEXANDER THE GREAT - STRATEGIST AND FREAK	1888
Vesna Pavlović.....	1888

TURKISH LANGUAGE TEACHING IN MACEDONIA AND BOOKS THAT ARE PUBLISHED

Mahmut Çelik

Goce Delcev University- Stip, Republic of Macedonia mahmut.celik@ugd.edu.mk

Zeki Gürel

Gazi University -Ankara, Republic of Turkey, zekigurel@yahoo.com

Abstract: Macedonia is a young state that declared its independence at the beginning of the 1990s. In Macedonia, Turks lost most of their education and cultural activities during the Ottoman period after 1912. The First World War, like the other Turkish communities in the Balkans, puts the Macedonian Turks in a rage and makes them miserable. These years are under the sovereignty of Macedonian Turks, Nazi, Bulgarian and Albanian states; torture, assimilation, injustice, oppression and oppression. After World War II, the situation changed noticeably. In the newly established state, our compatriots took a deep breath and could easily say that it was a Turkom. He had the chance to give his child to Turkish school. National culture has had the opportunity to develop traditions and customs. For the first time in this land, he has got the newspaper with the new Turkish letters and has got the book publishing activity. National cultural associations and cultural and educational institutions started to work. The Department of Turcology was opened in Skopje University to train staff in the field of education and training. This was followed by the opening of the Department of Turcology at Gotse Delchev University and the Department of Turcology at the Department of Oriental Studies at Tetovo State University. Books in the language of Turkish language teaching in Turkish language education were published in Macedonia.

In this notification; Books from the time of Yugoslavia to the day-to-day books of Turkish Language Information published in Macedonia will be covered.

Keywords: Turkish Language Teaching in Macedonia, Macedonia, Books on Turkish Language in Macedonia

MAKEDONYA'DA TÜRKÇE DİLBİLGİSİ ÖĞRETİMİ VE BU ALANDA YAYIMLANAN KİTAPLAR

Mahmut Çelik

İştip Gotse Delçev Üniversitesi, mahmut.celik@ugd.edu.mk

Zeki Gürel

Ankara-Gazi üniversitesi, zekigurel@yahoo.com

Özet: Makedonya, 1990'lı yılların başında bağımsızlığını ilan eden genç bir devlettir. Makedonya'da Türkler, Osmanlı Devleti zamanındaki eğitim ve kültürel faaliyetlerinin pek çoğunu 1912 yılından sonra kaybetmişlerdir. Birinci Dünya Savaşı da, Balkanlardaki öteki Türk toplulukları gibi, Makedonya Türklerinin de canına tak ederek onları perişan duruma düşürdü. Bu yılları Makedonya Türkleri, Nazi, Bulgaristan ve Arnavutluk devletlerinin egemenliği altında; işkence, asimile, adaletsizlik, zulüm ve baskılar altında geçirdi.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra durum hissedilir ölçüde değişti. Yeni kurulan devlette soydaşlarımız, başta derin bir nefes alıp rahatça Türküm diyebildi, kimliklerini ortaya attı. Çocuğunu Türk okuluna verme şansını buldu. Millî kültür, gelenek ve göreneklerini geliştirmek imkânlarını yakaladı. Bu topraklarda ilk defa yeni Türk harfleriyle çıkan gazeteye sahip oldu, kitap yayınlama etkinliğine kavuştu. Millî kültür dernekleri ile kültür ve eğitim kurumları çalışmaya başladı. Eğitim ve öğretim alanında kadro yetiştirmek için Üsküp Üniversitesi'nde Türkoloji bölümü açıldı. Bunu İştip Gotse Delçev Üniversitesi'ndeki Türkoloji Bölümü ve Kalkandelen Devlet Üniversitesi'ndeki Şarkiyat Bölümünün içindeki Türkoloji Anabilim Dalının açılışı takip etti.

Makedonya'da Türkçe eğitimin her kademesinde Türkçenin öğretiminde Türkçe Dil Bilgisi kitaplarına ihtiyaç duyulunca hazırlanan kitaplar birer birer yayımlandı. Bu bildirimizde; Yugoslavya zamanından başlayarak günümüze kadar Makedonya'da yayımlanan Türk Dil Bilgisi kitapları konu edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Makedonya, Makedonya'da Türkçe Öğretim, Makedonya'da Türkçe Dil Bilgisi Kitapları

1. GİRİŞ

Makedonya, 1990'lı yılların başında bağımsızlığını ilan eden genç bir devlettir. Makedonya'da Türkler, Osmanlı Devleti zamanındaki eğitim ve kültürel faaliyetlerinin pek çoğunu 1912 yılından sonra kaybetmişlerdir.

Birinci Dünya Savaşı da, Balkanlardaki öteki Türk toplulukları gibi, Makedonya Türklerinin de canına tak ederek onları perişan duruma düşürdü. Bu yılları Makedonya Türkleri, Nazi, Bulgaristan ve Arnavutluk devletlerinin egemenliği altında; işkence, asimile, adaletsizlik, zulüm ve baskılar altında geçirdi.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra durum hissedilir ölçüde değişti. Yeni kurulan devlette soydaşlarımız, başta derin bir nefes alıp rahatça Türküm diyebildi, kimliklerini ortaya attı. Çocuğunu Türk okuluna verme şansını buldu. Millî kültür, gelenek ve göreneklerini geliştirmek imkânlarını yakaladı. Bu topraklarda ilk defa yeni Türk harfleriyle çıkan gazeteye sahip oldu, kitap yayınlama etkinliğine kavuştu. Millî kültür dernekleri ile kültür ve eğitim kurumları çalışmaya başladı. Eğitim ve öğretim alanında kadro yetiştirmek için Üsküp Üniversitesi'nde Türkoloji bölümü açıldı. Bunu İştîp Gotse Delçev Üniversitesi'ndeki Türkoloji Bölümü ve Kalkandelen Devlet Üniversitesi'ndeki Şarkiyat Bölümünün içindeki Türkoloji Anabilim Dalının açılışı takip etti.

Makedonya'da Türkçe eğitimin her kademesinde Türkçenin öğretiminde Türkçe Dil Bilgisi kitaplarına ihtiyaç duyulunca hazırlanan kitaplar birer birer yayımlandı.

Bu bildirimizde; Yugoslavya zamanından başlayarak günümüze kadar Makedonya'da yayımlanan Türk Dil Bilgisi kitapları konu edilecektir.

“Çok şeyin iyiye ve güzele doğru gitmeye yüz tutmaya başladığı bir dönemde, yeniden baş gösteren göçler; Makedonya Türklerinin belini büktü. Buna rağmen ulusal kimliklerini güçlendirmekte, hak ve özgürlüklerini yaşatmakta, eğitim ile kültür alanında gelişmelerini sürdürmekte önemli bir duraklama olmadı. Hatta eğitimde olduğu gibi, kimi alanlarda ileriye doğru yeni adımlar bile atıldı. Yeni dernekler kuruldu, yeni dergiler çıktı, yerli yazarların kitapları daha yoğun olarak yayınlanmaya başladı. Sözün kısası, göçlerle kimi hoş gitmeyen ve istenilmeyen gelişmelere rağmen, Makedonya Türkleri Balkanlardaki diğer Türk topluluklarına göre daha büyük bir refah içindeydi.

Geçen yüzyılın sonlarına doğru eski Yugoslavya'nın dağılmasıyla başlayan yerli toplumsal-siyasi düzende; bu topraklarda azınlık kavramı eskisinden çok farklı bir anlam ve önem kazanmaya başladı. Aslında, devlette çoğunluğu oluşturan ulusların arasında aşırı milliyetçiliğin ve şovenliğin sivrilmesiyle daha küçük toplulukların hak ve özgürlüklerine gölge düştü. Eski cumhuriyetler arasında artan zıtlaşmalarla ortaya çıkan iç savaşlardan, tarihteki benzer durumlarda olduğu gibi, gene en çok zeval gören Türkler oldu. **Tarihi Ohri Çerçeve Anlaşması** ise Türkleri büyük ölçüde dışlayarak adeta saf dışı bıraktı. Yeni haklara sahip olmak bir yana, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra elde edilen kimi haklardan da yoksun bıraktı. Türklerin altmış yıllık gazetesi "**Birlik**"e kilit vuruldu, Türkiye dışında ve özel olarak Balkanlarda çok saygın edebiyat-sanat dergimiz "**Sesler**" tarihe gömüldü. Yayın etkinliği, başta Türkçe kitap yayınlayacak bir kurum olmadığından dolayı durakladı, yazdıklarını yayınlamak, yazarların kişisel girişimlerine bırakıldı. **Ohri Çerçeve Anlaşmasıyla** öngörülen hakça temsil edilmek, Makedonya Türkleri için büyük ölçüde hayal oldu.

Her şeye rağmen Makedonya Türkleri, kimliklerini yaşatmak, kültürlerini geliştirmek, eğitim sorunlarını çözmek, örf ve adetleri ile millî ve dinî çıkarlarını elde etmek ve korumak için yıllardır yürüttükleri savaşımdan vazgeçmiş değiller. Bulundukları ülkede kiracı gibi değil, atalarının evlerindeymiş gibi hayatlarını sürdürmektedir. Bu yüzden partileriyle, dernekleriyle, kurum ve kuruluşlarıyla yarınlara dönük, dedelerinden miras olan bu ülkede diğer milletlerle birlikte eşit olarak yaşamak, devletlerinin gelişmesi için sadık vatandaş olarak üzerlerine düşen görevi yerine getirerek ocaklarını yeşertmekte kararlılar.”(Gürel,2015:6-7)

2. MAKEDONYA'DA YAYINLANAN TÜRKÇE KİTAPLAR

Türkçe Dilbilgisi çalışmalarının geçmişine bir bakmamızda fayda var. Bu konuda Fahri Kaya'nın V. Uluslar arası Türk Dili Kurultayında sunduğu “İkinci Dünya Savaşı'ndan Günümüze Kadar Makedonya'da Yayımlanan Türkçe Dilbilgisi Kitapları” başlıklı bildirisinde şu değerlendirme yer alıyor:

“Makedonya'da ilk dil bilgisi kitabı, Türk okullarının açıldığından on yıl sonra yayımlandı. İlk dil bilgisinin yayımlanmasına kadar öğretmenler, ellerinde hiçbir dil bilgisi kitabı olmadığından, Türkçe dersini, Pedagoji kurslarında not ettikleri bilgilerden yararlanarak veriyordu. Bu yüzden emekli öğretmen **Hıvzi İdriz** ve yazar **Şükrü Ramo**'nun, 1954 yılında yayımlanan ilk **Dil bilgisi**⁹⁶ kitabının okullarımız için olduğu kadar dönemin öğretmenleri için de, kolay kolay anlatılmayacak büyük bir önemi vardı. Yayımlanan dil bilgisi kitabının, sadece Türkçe dersini veren öğretmenler için değil, Türk okullarında çalışan bütün eğitimciler ve özel olarak yazı ile uğraşanlar için de

⁹⁶ Hıvzi İdriz, Şükrü Ramo, **Dil bilgisi**, Prosvetno Delo, Üsküp.1954 y.164 sayfa

pahası biçilmez bir değeri vardı. Öğrenciler, öğretmenler ve aydınlarımız on yıl sadece bu dil bilgisi kitabından yararlandı.

1964 yılında, her sınıf için ayrı ayrı olmak üzere sekiz yıllık Türk okulları için Türkçe dil bilgisi kitaplarının hazırlanmasıyla gene biri yazar ötekisi deneyimli Türkçe dersi öğretmeni olan **Necati Zekeriya** ile **Recep Murat-Bugariç** uğraşmaya başladı. 1964/65 öğrenim yılında VII. sınıf öğrencileri, **Necati Zekeriya** ile **Recep Murat**'ın **Dilimiz**⁹⁷ olarak adlandırdıkları dil bilgisi kitabından yararlanmaya başladı. Aynı yıl Necati **Zekeriya** ile **Recep Murat**'ın sekizinci sınıflar için **Dilimiz**⁹⁸ başlıklı dil bilgisi de yayımlandı. Bu dil bilgisi kitabı, 1999 yılına kadar on defa yeniden basıldı. 1968 yılında, Türk okullarının beşinci sınıf öğrencileri **Dilimiz**⁹⁹ başlıklı Türkçe dil bilgisi kitabına sahip oldu. Bu kitap, eski Yugoslavya'da dil uzmanı olarak ad yapmış, **Süreyya Yusuf** tarafından hazırlanmıştı. **Süreyya Yusuf**'un grameri, daha sonraları **Dil Bilgisi** başlığı altında, 1984 yılına kadar kimi küçük değişmelerle beş defa basıldı. Aynı yıl, **Necati Zekeriya** ile **Recep Murat**'ın da V.sınıflar için **Dilimiz**¹⁰⁰ kitabı yayımlandı. Böylece Türkçe ortaokulların beşinci sınıf öğrencileri iki dil bilgisinden birini seçmek olanağına sahipti. **Necati Zekeriya** ile **Recep Murat**'ın dil bilgisi kitapları daha uzun ömürlü oldu. Bu kitap, 1995 yılına kadar, sekiz baskı yaptı. 1969 yılında **Necati Zekeriya** ile **Recep Murat**'ın VI. Sınıflar için **Dilimizi Sevelim**¹⁰¹ başlıklı dil bilgisi kitabı yayımlandı. 1999 yılına kadar dokuz defa basılan bu gramer, 1977 yılından sonra Dil bilgisi olarak yayımlandı. Böylece, Türk okullarının beşten sekizinci sınıfa kadar dil bilgisi kitapları tamamlanmış oldu.

1976 yılında daha büyük şehirlerde olan liselerde açılan Türkçe sınıflardaki öğrencilerin gereksinmelerini karşılamak için, **Süreyya Yusuf**'un **Dil Bilgisi**¹⁰² kitabı yayımlandı. Genel bir dil bilgisi kitabı niteliğini taşıyan bu kitap, müfredat programına göre liselerdeki bütün sınıflarda kullanılıyordu. Ama **Süreyya Yusuf**'un bu dil bilgisi kitabı sadece bir defa yayımlandı. Bundan sonra da liseler için başka bir kitap basmadı. Son yıllarda, Makedonya'da lise ve lise ayarında mesleki okullardaki Türkçe sınıflar sayısının çoğaldığı göz önünde bulundurulursa, **Süreyya Yusuf**'un dil bilgisi kitabına benzer bir dil bilgisi kitabının yokluğu büyük ölçüde hissedilmektedir. Doğrusu liseler için bir Dil bilgisi ders kitabının yayınlanmamasının nedenlerini anlamak, ya da yorumlamak biraz zor.

Ortaokulun yüksek sınıfları için dil bilgisi kitaplarının tamamlanmasından sonra, ders kitaplarını yayınlamakla yükümlü "**Prosvetno Delo**" yayınevi ilkokullar için de dil bilgisi kitaplarını yayımlanmaya başladı. 1972 yılında, **Necati Zekeriya**'nın üçüncü sınıflar için **Dilimizi Sevelim**¹⁰³ adlı grameri yayımlandı. 1998 yılına kadar sekiz baskısı olan bu kitap, 1980 yılındaki 3. baskısından sonra Dil bilgisi başlığı altında yayımlanmaya devam etti.

Öğrencilerin gramer kuralları ve edebiyat kuramıyla ilgili bilgilerini pekiştirip zenginleştirmek için, Makedonya Eğitim Bakanlığı'nın yönergesi üzere "**Prosvetno Delo**" yayınevi sekiz yıllık ilkokullar için Türkçe Alıştırma Defterleri kitaplarını da yayınlamaya başladı. Bu kitapların amacı, kitapta yer alan çeşitli edebi türler üzerine, zaman zaman test yöntemiyle alıştırmalar yapmak ve böylece öğrencilerin dil kurallarıyla ilgili kültürlerini zenginleştirmektir.

1971 yılında **Necati Zekeriya**'nın, birinci sınıflar için **Büyük Güneş**, ikinci sınıflar için **Büyük Ağaç** ve üçüncü sınıflar için hazırladığı **Büyük Kuş**, Türkçeden alıştırmalar defterlerinin de okullarımızdaki öğrencilerin en küçük yaşatan daha dil ve edebiyata karşı sevgilerini geliştirmek bakımından büyük katkısı oldu. Aynı yıl, **İsmail Zekeriya** ile **Arif Ago**'nun hazırladıkları **Büyük Kuş**¹⁰⁴ alıştırmalar defteri de yayımlandı.

Makedonya'da Hıvzi İdriz ile Şükrü Ramo'nun¹⁰⁵ 1954 yılında yayımlanan Dil bilgisi kitabından, 1999 yılına kadar **Süreyya Yusuf**, **Necati Zekeriya**, **Recep Bugariç**, **Arif Ago** ve **İsmail Zekeriya** tarafından hazırlanmış sekiz Dil bilgisi kitabı ve Türkçeden yedi Alıştırma Defteri yayınlanmıştır. Makedonya Okul Kitapları Yayımlı Kurumu, Avrupa ülkelerinde işçi olarak çalışan Türk vatandaşlarının çocukları için de, 1983 yılında, **Dilimiz**¹⁰⁶ başlıklı iki dil bilgisi yayımlandı. Bu dil bilgisi kitaplarının, Makedonyalı Türk çocukların, bulundukları ülkelerdeki devlet

⁹⁷ Necati Zekeriya, Recep Murat, **Dilimiz**, VII. sınıflar için, Prosvetno Delo Üsküp, 1964 yılı sayfa 96

⁹⁸ Necati Zekeriya, Recep Murat, **Dilimiz**, Prosvetno Delo, Üsküp, 1964, sayfa 98

⁹⁹ Süreyya Yusuf, **Dilimiz**, Prosvetno Delo, Üsküp, 1968 yılı. Sayfa 84

¹⁰⁰ Necati Zekeriya, Recep Murat, **Dilimiz**, Prosvetno delo, Üsküp. 1968 yılı. Sayfa 84

¹⁰¹ Necati Zekeriya, Recep Murat, **Dilimizi Sevelim**, Sınıf VI. Prosvetno Delo Üsküp, 1969 yıl, sayfa 84

¹⁰² Süreyya Yusuf, **Dil bilgisi**, Prosvetno Delo Üsküp, 1976 yılı. Sayfa 100,

¹⁰³ Necati Zekeriya, **Dilimizi Sevelim**, Prosvetno Delo, Üsküp. 1972 yılı. Sayfa 88

¹⁰⁴ 1999 yılından sonra **Prosvetno Delo** bu Alıştırma Defterini yayınlamıyor.

¹⁰⁵ **Necati Zekeriya**'nın bu üç Alıştırma Defteri, her biri 2 500 tirajda, 1971 yılında Üsküp Prosvetno Delo tarafından yayımlanmıştır.

¹⁰⁶ Arif Ago, Zekeriya İsmail, Recep Bugariç, **Dilimiz 1. ve 2.kitap** Prosvetno Delo Üsküp, 1983 yılı. Her kitabın 76 sayfası var.

okullarında, serbest ders olarak okudukları ana dili dersinden daha başarılı olabilmeleri bakımından ayrı bir önemi vardır.

Büyük bir gereksinme olduğu yıllarda yayınlanan ve genel bir gramer olarak nitelendirilebilecek **Hivzi İdriz** ile **Şükrü Ramo** tarafından hazırlanan Dil Bilgisi'nin, Makedonya Halk Cumhuriyeti Eğitim Bilim ve Kültür Konseyi'nin kararıyla ortaokullar için bir dil bilgisi olarak onaylanmasına rağmen bu sadece ortaokul öğrencilerinin değil, ortaokullarda Türkçe dersini veren öğretmenlerin kullandıkları biricik dil bilgisi kitabıydı. Bin beş yüz nüsha olarak basılan bu Dil bilgisi, kitap halinde güngörmezden önce "*Birlik*" gazetesinde tefrika halinde yayımlanıyordu. Kitap, yirmi bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, dilin meydana gelmesi ile dillerin tarihi ve diller arasındaki ayrılıklardan başka, var olan dil grupları arasında Türkçenin yeri ve tarih boyunca gelişmesi hakkında geniş bilgiler verilmektedir. Bu bölümde lehçeler ile şivelerden de söz edilmektedir. Kitabın ikinci başlığında, bilim dalı olarak dil bilgisinin ne olduğu anlatılırken yazı dilinin önemi üzerinde duruluyor. Bundan sonraki başlıklarda doğrudan doğruya dil bilgisi kurallarının tanıtımı yapılıyor. Tanıtımlar yapılırken de çok fazla örnek verilmiyor, ama tanıtımlarını yaptıkları dil bilgisi kuralların daha iyi anlaşılmasını ve verilen bilgilerin pekiştirilmesi için her bölümün sonunda sorular soruyor.

Kitabın sonundaki yazarlar, Dil Bilgisi kitabından yararlanacak Türkçe dersi öğretmenlerine yardımcı olmak amacıyla, kitapta yer alan konuların sınıflara göre nasıl bölünmesi gerektiğine dair önerilerde bulunuyor. Hazırladıkları Dil Bilgisi kitabın başta öğrenciler için ne daha başarılı olması için ellerinden geleni yaparak hazırladıklarını vurguluyor yazarlar.

Kitap kusursuz değil ama hazırlandığı dönem ve o dönemdeki koşullar göz önünde bulundurulursa **Hivzi İdriz** ile **Şükrü Ramo**'nun kitabındaki hataların ve boşlukların, bugünkü dil bilgisi anlayışı açısından, üzerinde pek de durulması doğru olmayan çok az olduğu söylenebilir. Buna dayanarak genel bir değerlendirme yapılması gerekirse, kitabın çok başarılı bir çalışma olduğu rahatça ileri sürülebilir. Kırk yıl önce yayınlanan bu gramer, bundan sonra dil bilgisi kitapları hazırlayanlar için bir örnek olmuş ve yeni yazarları dil bilgisi üzerinde çalışmalar için yüreklendirmişti.¹⁰⁷

1964 yılından sonra, ortaokulların her sınıfı için ayrı ayrı basılan dil bilgisi kitapları Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanan ders plan ve programlarına göre hazırlanmıştır. Ama yazarlar öngörülen bu programların sonuna kadar tutsağı kalmamış, kitapları Türk okullarındaki durumu göz önünde bulundurarak yazmışlardır. Bu arada, kitapları hazırlayanlar Türkçe dersi öğretmenleriyle görüşmüş, onların kitaplarla ilgili olumlu düşüncelerine karşı gereken saygıyı göstermiştir. Yazarlar, Eğitim Bakanlığının ders programlarında zaman zaman yaptığı değişikliklere de uymak zorunda olduklarından dolayı dilbilgisi kitaplarındaki bazı bölümlerinin kısaltılmış, bazılarını da yeni eklerle genişletilmiş, değiştirilmiş ve düzeltilmiş olarak yayımlamıştır. Ama bu değişiklikler yapılırken ortaokul öğrencilerine Türkçe dil bilgisi kurallarının en iyi bir biçimde sunulmasına son derece dikkat edilmiştir. Örneğin, altıncı sınıflar için Dil Bilgisi kitabın önsözünde yazarlar, diğerleri arasında: "*Dilimiz sınıf VI. Dilimiz sınıf V. kitabının devamı. Dilimiz sınıf VII. kitabına bir merdivendir.*" denmektedir.

Öğrencilerin yazı dili kültürlerinin durumunu ve bunların yaşadıkları bölgede kullanılan ağız özellikleri ile Makedon dilinin etkisi altında yapılan hataları dikkate alarak yazarlar, dil bilgisi kitaplarında alıştırma ve açıklamalara bol bol yer vermektedir. Örneklere gelince, bunlar, ilk baskılarda çoğunlukla Türk yazarlarının eserlerinden alınırken daha sonraki baskılarda, yerli yazarların metinlerinden alınan örnekler daha ağır basmaktadır. Böylece, öğrencilere yerli yazar ve bunların yazdıkları eserler hakkında daha geniş bilgilere sahip olma olanağı sağlanmış oluyor.

1999 yılından sonra Makedonya'da Türkçe Dil Bilgisi kitapları basılmıyor. Bunun nedenini anlamak biraz zor. Artı, böyle bir kararın kimin tarafından alındığı da belli değil. Makedonya Eğitim Bakanlığı olduğu gibi, Okul kitaplarını yayımlamakla sorumlu "Prosvetno Delo" yayınevi de, böyle bir kararın kendileri tarafından alındığını tanımıyor. Basılmayan dil bilgisi kitapları yerine, kitap yayınevinin isteği üzere Okuma Kitaplarını hazırlayan yazarlar dil bilgisiyle ilgili programa çok daha kısaltılmış olarak, Okuma Kitapları'nda yer veriyor. Böylece, öğrenciler Okuma ile Dil Bilgisi kitapları yerine, Türkçe ders kitabı olarak adlandırılacak tek kitap kullanıyor. Durumun böyle olmasına rağmen, kimi yerlerde, öğretmenler hala eskiden basılmış dil bilgisi kitaplarından yararlanmaya devam ediyor."(Kaya'dan naklen Gürel, , 2015:366–380)

Yugoslavya'nın dağılma sürecine gelinceye kadar Kosova'da da Türkçe eğitimde Makedonya'da yayımlanan Türk Dil Bilgisi kitapları kullanılmıştır (Hafiz, 2016-2017:14-17)

¹⁰⁷ **Necati Zekeriya** ile **Recep Murat**, VIII. sınıflar için hazırladıkları Dil Bilgisinin önsözünde kitabı hazırlarken **Hivzi İdriz** ve **Şükrü Ramo**'nun gramerinden yararlandıklarını yazmaktadır.

Makedonya’da Türkçe Eğitim, Ohri Çerçeve Antlaşması ve devletin anayasasıyla garanti altına alınmıştır. Makedonya’da Türkçe eğitimde Türkiye Türkçesi esas alınmıştır. Latin Harfli Türk Alfabesi kullanılmaktadır. Makedonya’da ilköğretim ve lise düzeyinde Türkçe eğitim bazı okullarda ve Makedonca eğitim veren bazı okulların Türkçe sınıflarında hâlihazırda devam etmektedir.

Makedonya’da Türkçe eğitimin en önemli problemlerinin başında Türkçe ders kitaplarının yeterince bulunmaması olduğunu gördük. Makedonya Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanlığının ön gördüğü müfredatlara göre hazırlanan ve açılan konukurlar sonrasında yayımlanan ders kitaplarının Türkçeye tercüme edilip yayımlanması süreci maalesef hâlâ tamamlanamamış değildir. Makedoncadan Türkçeye yapılan tercümelerde de pek çok hatanın bulunması eğitimdeki aksamalara sebep olduğu konusunda öğretmenlerden, idarecilerden, velilerden ve öğrencilerden gelen şikâyetlerden anlaşılmaktadır.

Ders kitaplarının Makedoncadan Türkçeye tercüme konusunda MATÜSİTEB Makedonya Türk Sivil Teşkilatlar Birliği’nin girişimleri ve TİKA’nın desteği ile bir mesafe kat edilmiştir. 2002-2004 yılları arasında bu faaliyetlerde Türkiye’den Makedonya’ya görevli olarak gelen Yrd. Doç. Dr. Zeki Gürel ve eşi Dr. Nazlı Rânâ Gürel, tercüme kitaplara löktörlük yaparak farklı bir hizmeti ifa etmişlerdir. Bu ikili Makedoncadan Türkçeye tercüme edilerek yayımlanan Coğrafya, Biyoloji, Kimya, ... gibi kitapların Türkiye Türkçesi açısından düzeltmelerini yapmışlardır.

Bu ikilinin Makedonya’da Türkçe eğitime katkıları bunlarla da sınırlı kalmamıştı. Bu yıllarda Türkçe ders kitabı eksikleri arasında liselerin Türk Dili ve Edebiyatı ders kitapları da bulunuyordu. Makedonya Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanlığının ön gördüğü müfredatlara göre hazırlanan ve açılan konukurlar sonrasında yayımlanan ders Lise 2,3 ve 4. Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı Ders kitaplarının “Türkçe Dilbilgisi” kısımlarının da olduğunu görüyoruz.

Türk Dili ve Edebiyatı Lise III Kitabının 9–73. sayfaları arası (Gürel,2003); **Türk Dili ve Edebiyatı Lise IV** Kitabının 10–93. sayfaları arası (Gürel,2004); **Türk Dili ve Edebiyatı Lise II** Kitabının 10–95. sayfaları arası Türkçe dilbilgisine ayrılmıştır (Gürel,2004).

Bu kitapların Üsküp’te Prosvetno Delo Ad Yayınevi tarafından yayınlanmasında söz konusu kitapların korektörlüğünü de yapan Vildan Hacımuhammed’in de burada rahmetle anmak isteriz.

Makedonya’da Türkçe eğitim için gerekli olan Lise-1 Türk Dili ve Edebiyatı kitabı Doç. Dr. Aktan Ago ve Zekeriya Hasip tarafından hazırlanmış, meslek liseleri 2. Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı kitabı da açılan konkur sonucunda Yrd. Doç. Dr. Zeki Gürel ve Yrd. Doç. Dr. Nazlı Rânâ Gürel tarafından hazırlanmış ve Makedonya Eğitim-Bilim Bakanlığına 2016 yılında teslim edilmiştir. Fakat bu kitaplar hâlâ yayımlanmamıştır. Bu kitaplarda da bakanlığın öngördüğü müfredata göre Türk Dilbilgisi bölümleri bulunmaktadır.

Makedonya’da üniversitelerde ilk açılan Türkoloji Bölümü, Üsküp’te Aziz Kiril Metodiy Üniversitesi’nde 1976 yılındadır (Gürel,2017:10). Bunu 2010 yılında İştîp’te Gotse Delçev Üniversitesi Filoloji Fakültesinde açılan Türk Dili ve Edebiyatı bölümü izlemiştir. Kalkandelen Üniversitesi’nde de Şarkiyat Bölümü açılmış, bu bölümün 3. Sınıfında öğrencilerden isteyenler Türkoloji Anabilim Dalını seçebilmektedirler (Çelik ve Gürel, 2016:11-13)

Makedonya’da üniversitelerde de Türkoloji bölümlerinde eğitim dili ağırlıklı olarak Türkçedir. Makedonya’da Türklerin dışında diğer hakların da Türkiye Türkçesine karşı ilgi ve merakı gözlemlerimiz arasındadır. Bu merakı karşılamak için; bizim orada bulunduğumuz süreçte şahısların verdiği özel kursların yanı sıra sivil toplum örgütlerinden bazılarının da Türkçe kursları düzenlediklerini belirtmeliyiz. Son zamanlarda Yunus Emre Türk Kültür Merkezi’nin açtığı Türkiye Türkçesi kurslarının çok rağbet gördüğü de malum. İşte böyle bir süreçte Makedonya’da Türkçe Dilbilgisi kitabı önemli bir ihtiyaç olarak ortadadır. Dr. Mariya Leontiç’in; **“Gel Türkçeyi öğrenelim gel Türkçeyi sevelim”** temennisini de kapağına alarak yayımladığı **“Temel Türkçe Dilbilgisi”** kitabı böyle bir süreçte ortaya çıkmıştır (Gürel,2015:).

Halen İştîp Gotse Delçev Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde öğretim üyesi olarak vazife yapmaktadır.

Dr. Mariya Leontiç’in yazıp 2014 yılında Makedonya’nın başkenti Üsküp’te kitap olarak yayımladığı **“Temel Türkçe Dilbilgisi”** adlı kitabı Makedonya’da üniversitelerin Türkoloji bölümlerinde Türkçe yayımlanan ilk Türkçe Dil Bilgisi kitabıdır. Yazarı bu kitabın ortaya çıkış hikâyesini ise önsözde anlatıyor: “İştîp Gotse Delçev Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde Türkiye’de yayınlanan alanla ilgili kitabı tavsiye etmeme rağmen, öğrencilerde temel bilgiler içeren ve sade bir dille yazılmış dilbilgisi kitabına ihtiyaç belirdi. Böylece Üsküp Aziz Kiril Metodiy Üniversitesi Blaje Koneski Filoloji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde ve İştîp Gotse Delçev Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde yıllarca edindiğim bilgiden ve tecrübeden yararlanarak kitap hazırlamaya karar verdim. Yıllarca okuduğum kitapları tekrar okumaya, yeni dilbilgisi kitaplarını araştırmaya ve yıllarca hazırladığım dilbilgisi notlarını ve çizelgelerimi sadeleştirmeye başladım.

Bir dilin inceliklerini fark etmek için bazen bir ömür bile yetmez. Makedonya’da “Temel Türkçe Dilbilgisi”ni hazırlamak benim için büyük bir sorumluluktur” (Leontiç,2014:11–12)

Dr. Mariya Leontiç, bu kitabını Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Özbay’a ithaf etmiş. Hüseyin Özbay, 1996–2000 yıllarında Üsküp Aziz Kiril Metodiy Üniversitesi Blaje Koneski Filoloji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde misafir öğretim üyesi olarak morfoloji ve sentaks dersleri vermiş. Mariya Leontiç de asistan olmasına rağmen öğrencilerle birlikte bu dersleri takip etmiş ve bu derslerin alıştırmalarına girmiş. Kendi ifadesine göre “bu derslerin sayesinde Türkçeyi işletmek için gramerin ne kadar önemli olduğunu” anlamış.

Makedonya’da 1999 yılından önce yayımlanan Türkçe Dilbilgisi kitaplarında olduğu gibi bu kitapta da Türk Dil Kurumu’nun imlâ kılavuzu ve sözlüklerinin hareket noktası olduğunu görmek Türkiye Türkçesinin yayılma alanları açısından önemli bir husustur. 1999 yılı öncesi yayınlanan Türkçe Dilbilgisi kitaplarını hazırlayanlar genellikle **Necmettin Onan**’ın, **Beşir Göğüş** ile **Baha Dürder**’in dil bilgisi kitaplarından **Tahsin Banguoğlu**’nun Türkçe Grameri, **Tahir Nejat Gencan**’ın Dilbilgisi, **Kemal Demiray**’ın Temel Dilbilgisi, **Prof. Dr. Muharrem Ergin**’in Türk Dilbilgisi, **Ahmet Göklügillerin** İlk Okul Dilbilgisi, **Haydar Ediskun**’un Dilbilgisi ile **Prof. Dr. Vecihe Hatipoğlu**’nun Türkçenin sözdizimi üzerine yayınladığı çalışmalardan yararlandıklarını kaydetmektedirler. Dr. Mariya Leontiç’in bu kitabı hazırlarken kullandığı kaynaklar bunlara ilaveten çok daha zengindir ve günceldir. Prof. Dr. Maria Leontiç’in bu kitabıyla ilgili olarak Yrd. Doç. Dr. Nazlı Rânâ Gürel Türkiye’de “Türk Yurdu” Dergisinde bir tanıtım yazısı yayımlamıştır (Gürel, 2015:41-43).

Makedonya’da Türk Dil Bilgisiyle ilgili olarak Prof. Dr. Oktay Ahmet tarafından hazırlanıp Makedonca yayımlanan bir kitap da bulunmaktadır. “Voved vo Morfologiya na Turskiot Yazık”/Türk Dili Morfolojiye Giriş adlı bu kitapla ilgili Yrd. Doç. Dr. Zeki Gürel, Yeni Balkan Gazetesinde bir tanıtım yazısı yayımlamıştır (Gürel, 2017:10)

3. SONUÇ

Biz bu bildirimizde Makedonya’da Türk Dil Bilgisiyle ilgili olarak hazırlanıp yayımlanan kitapları genel olarak tanıttık. Meraklıları, dip notlarda ve kaynakçada belirttiğimiz eserlere müracaat etmek suretiyle konu ile ilgili daha geniş bilgiye ulaşabileceklerdir.

KAYNAKLAR

- [1] Ahmet, Prof. Dr. Oktay; **Voved vo Morfologiya na Turskiot Yazık/Türk Dili Morfolojiye Giriş**, Üsküp 2014, Aziz Kirilve Metodiy Üniversitesi Yayını.
- [2] Çelik, Prof. Dr. Mahmut-Yrd. Doç. Dr. Zeki Gürel; **İştîp Gotse Delçev Üniversitesi Filoloji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Monografisi**, İştîp 2016, 324 s., İştîp Gotse Delçev Üniversitesi Filoloji Fakültesi
- [3] Gürel, Yrd. Doç. Dr. Zeki; **Türk Dili ve Edebiyatı Lise III**, Prosvetno Delo Ad, Üsküp 2003, 318 s.
- [4] Gürel, Yrd. Doç. Dr. Zeki ; **Türk Dili ve Edebiyatı Lise IV**, Prosvetno Delo Ad, Üsküp 2004, s.
- [5] Gürel, Yrd. Doç. Dr. Zeki; **Türk Dili ve Edebiyatı Lise II**, Prosvetno Delo Ad, Üsküp 2004, 272 s.
- [6] Gürel, Yrd. Doç. Dr. Zeki “ Makedonya’da Türkoloji Kırk Yaşında Kırk Bir Kere Maşallah”, **Türk Yurdu Dergisi**, Ankara 2017, Yıl: , Sayı: , s.
- [7] Gürel, Yrd. Doç. Dr. Zeki “Türk Dil Bilgisini Makedonca Anlatmak” , **Yeni Balkan**, Üsküp, 14 Nisan 2017, Yıl:12, Sayı:613, s. 10.
- [8] Gürel, Zeki “Balkanname-5: Balkan Türkologları“**Yeni Balkan**, Üsküp 22 Şubat 2016, Y. 12, S. 598, s. 10.
- [9] Gürel, Zeki "Makedonya'da Osmanlı Sonrasında Türkçe Eğitim ve Türkçenin Öğretilmesi Üzerine Bir Durum Analizi", **Türk Yurdu**, Haziran 2011, Cilt: 31, Sayı: 286, s.253–260.
- [10] Gürel, Yrd. Doç. Dr. Nazlı Rânâ “”, **Türk Yurdu Dergisi**, Ankara, Eylül 2015, Yıl:104, Sayı:337, s.41-43.
- [11] Hafız, Prof. Dr. Nimetullah “Kosova’da Türk Dili’nin Öğretimi”, **Avrasya Bilgi Edebiyat ve Kültür Sanat Dergisi**, Ankara 2016-2017, Sayı: 4-5,s.14-17.
- [12] Kaya, Fahri; “İkinci Dünya Savaşı’ndan Sonra Günümüz Kadar Makedonya’da Yayımlanan Dilbilgisi Kitapları”, Zeki Gürel; **Fahri Kaya Hayatı Sanatı Eserleri**, Yeni Balkan Yayınları, Üsküp 2015, s. 366–380.
- [13] Leontiç, Dr. Mariya; **Temel Türkçe Dilbilgisi**, Skopje(Üsküp)-MAKEDONYA, 266 s.

THE ROLE OF READERS AND RECEPTION THEORY IN POSTMODERN LITERATURE

Mirela Bašić

Professor of bosnian language and literature, mirella.basic@hotmail.com